

The role of endogenous spirituality in strengthening the internal structure of the Islamic Republic of Iran

Mohammed saleh jokar¹

Abstract

Aim of the research: In the holy system of the Islamic Republic, the expansion of spirituality is a vital and infrastructural matter in the production of endogenous authority, relying on the strength of the internal structure of the country and the stability of national power. This authority will be exalted with two fundamental conditions, spirituality and the wise management of the material resources of power. Research method: In this research, descriptive and with emphasis on analytical-content method and search of the latest sources including: books, articles, media interviews, lectures on sites and libraries have been available. Findings: The findings indicate that spiritual cultural power can preserve the customs, traditions and beliefs of the people can enhance the spiritual spirit of the social masses and the way of penetration of toxic subcultures in the original national and religious culture of the country. Minimized. Conclusion: The economic system of basic spirituality has shortened the path to a dynamic, vibrant, effective and pure economy, the fruit of which is a resistance economy. Resistance economics is the most valuable way to deal with all kinds of economic threats. Spiritual-oriented military power, the result of the training of a military force that does not rely only on uniforms (minor jihad) but strives for all opportunities in the exaltation of divine human thought (major jihad). Exogenous authority; Dependent; Temporary, fragile; It is uncertain and unstable, while endogenous authority is multifaceted, permanent, reassuring, stable, and can be manipulated based on indigenous, national, and religious needs without any outside intervention.

Keywords: *spirituality, strength of internal construction, endogenous and exogenous authority.*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

1. PhD student at the Higher National Defense University.

نقش معنویت درون‌زا در استحکام ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی ایران

محمد صالح جوکار^{*۱}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۹

چکیده

در نظام مقدس جمهوری اسلامی، گسترش معنویت امری حیاتی و زیرساختی در تولید اقتدار درون‌زا با تکیه بر استحکام ساخت درونی کشور و پایداری قدرت ملی است. این اقتدار با دو شرط بنیادین، معنویت و مدیریت عالمانه منابع مادی قدرت به تعالی خواهد رسید. در این پژوهش بصورت توصیفی و با تأکید بر روش تحلیلی-محتوایی و جستار آخرین منابع اعم از: کتب، مقالات، مصاحبه‌های رسانه‌ای، سخنرانی‌های موجود در سایت‌ها و کتابخانه‌ها در اختیار بوده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که قدرت فرهنگی معنوی دار می‌تواند در حفظ آداب، سنن و اعتقادات مردم می‌تواند روحیه معنوی توده‌های اجتماعی را ارتقا داده و راه نفوذ خرده فرهنگ‌های مسموم در فرهنگ اصیل ملی و دینی کشور به حداقل رساند. براین اساس، نظام اقتصادی معنویت پایه، راه رسیدن به اقتصادی پویا، با نشاط، اثربخش و منبعث از آموزه‌های ناب را کوتاه نموده که میوه آن اقتصاد مقاومتی است. اقتصاد مقاومتی ارزشمندترین راه مقابله با انواع تهدیدات اقتصادی است. قدرت نظامی معنویت مدار، حاصل آن تربیت نیروی نظامی که تنها با ساز و برگ اتکا نداشته (جهاد اصغر) بلکه از تمام فرصت‌های در تعالی اندیشه انسان الهی تلاش می‌کند (جهاد اکبر). اقتدار برون‌زا؛ وابسته؛ موقتی، شکننده؛ نامطمئن و ناپایدار بوده در حالی که اقتدار درون‌زا چند وجهی، دائمی، اطمینان بخش، پایدار و بر اساس نیازهای بومی، ملی و دینی قابلیت دستکاری و بدون هیچ دخالت نیروی خارجی قابل توسعه است.

کلیدواژه‌ها: معنویت، استحکام ساخت درونی، اقتدار درون‌زا و برون‌زا.

مقدمه

دین اسلام از همان نقطه پیدایش، پیامبر اکرم (ص) را به تولید قدرت از منابع درونی حکم نمود و ایشان در ابتدای رسالت، از اقوام و خویشاوندشان شروع نمودند تا با شناخت این نیروها، بتواند شریعت را در شرایط سخت مدیریت نماید. در ابتدای ظهور اسلام، پیامبر اعظم (ص) با تکیه بر استعدادها در اختیارش که شامل تازه مسلمانی از بردگان و ستم کشیدگان بی پناه و اجیر شده در دست ابرقدرتان زورمدار آن زمان مکه توانست با مدیریت درست منابع تولید قدرت نرم که از این افراد تشکیل شده بود بر قدرت سخت حاکمان مستبد آن عصر که مجهز به آخرین سلاح سخت بودند، در مدت ۲۳ سال فایق آید.

حضرت امام (ره) با باور قدرت درون زای ملت شریف ایران از ابتدای پیروزی انقلاب با شعار «نه شرقی و نه غربی» این نهضت را مهندسی نمود و هم اکنون امام خامنه ای (مدظله العالی) با گوش زد نمودن آسیب و تهدیدها به مهمترین راهبرد یعنی ارتقای اقتدار درون زایی کشور اشاره دارند^۱.

امام خامنه ای طی سالهای گذشته، مهمترین تهدید کشور را بی توجهی به قابلیت های درونی معرفی نموده و راه برون رفت از شرایط فوق را، اتکا به توانمندی های داخلی دانسته اند. این اتکا به معنی انزواگزینی و دوری از تعامل با دنیا نیست، چرا که اساسا جمهوری اسلامی تمامی تئوری های مرسوم نظام بین الملل مانند نظریه جامعه شناسی نو سازی و وابستگی را بازتعریف نموده است. رشد و توسعه پویای درون جوش توأم با تعامل با دنیا را به عنوان الگوی عمل خود ترسیم نموده است. لذا ایشان مهمترین مولفه در جهت حفظ پویایی حرکت نظام اسلامی را اقتدار درون زا معرفی می نمایند. این اقتدار با تکیه بر استحکام و استواری درونی ساخت قدرت کشور قابل تحصیل است.

در مطالعات انجام شده در کشورهایی که به ظاهر از آنان به توسعه یافته (جهان اول) یاد می شود، این نکته اساسی کاملاً مشهود است که نقطه عطف رشد آنها، تکیه جدی و اساسی بر استعدادهای بومی ملی بوده (ساخت درونی) و از طریق راهبردهای علمی و فرهنگی این نیروی محرکه عظیم به جنبش درآمده و راه رسیدن به منابع منفعت زا از طریق ممکن کوتاه شده و از جمله

۱- بیانات حضرت امام خامنه ای در تاریخ ۱۳/۰۶/۱۳۸۹.

رشد علوم متنوع در این کشورها ناشی از بکارگیری نسخه کاملاً بومی و دست یافته آن کشور بوده و از هیچ الگوی بیرونی الهام نگرفته‌اند. به هر اندازه که علم، تکنولوژی یا فناوری نوین از خواستگاه درون‌زا برخوردار باشد، پایداری و گسترش آن امکان پذیر است. حال در کشوری نظیر ایران اسلامی که بنیادین‌ترین آرمان تحقق موازین و قوانین الهی در تمامی کارکردهای حکومت و مردم است بر اساس تحقق این راهبرد می‌توان امید به سنت الهی و بوقوع پیوستن امداد الهی داشت که خداوند از راههایی که از راههایی که اندیشه‌های عادی توان پردازش داشته باشد امور را اصلاح می‌کند.

در شواهد تاریخی دین اسلام مشاهده شده است هرگاه مسلمانان در حد توان در برابر دشمنان خود را مجهز کردند و با تکیه بر ذات الهی و انتظار امداد الهی بر دشمن حمله بردند خداوند هم نصرت خود را بر آنها عنایت نمود (غزوه بدر) و در برخی از موارد حتی اگر سلاح و تجهیزات دفاعی فراوان داشته ولی غفلت از خدا باعث شکست آنان شده است (غزوه احد). (مصباح یزدی، ۱۳۸۰: ۱۲۵)

امام خمینی (ره) از ابتدای نهضت از طریق آموزش روش‌های مبارزه متکی بر معنویت و ایمان، با غربالگری و خالص نمودن یاران و مبارزین قصد درون‌زا کردن حرکت انقلابی خود داشت. او و یارانش که به نصرت الهی ایمان داشتند، با تحمل سالها رنج، تهدید، تبعید و شکنجه‌های جان فرسا، یک پدیده به ظاهر غیرمعمول و چیزی شبیه معجزه را بنیان گذارد. بعبارت دیگر انقلاب اسلامی از همان ابتدای دوران جنینی با تکیه بر استحکام ساخت درونی نیروهای معتقد انقلابی در راستای اقتدار درونی خود برنامه‌ریزی کرد.

امروز جمهوری اسلامی از تمامی تجارب حاصل شده در راستای تثبیت اقتدار ملی خود کمک گرفته و این نگاه در تمامی منابع قدرت توسعه یافته و باعث رشد و نزدیک شدن به افق‌های ترسیم شده در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نور امید و نشاط بوجود آید. (دوست محمدی، ۱۳۸۰: ۲۰۵)

اگر یاری خداوند را در اداره امور خواستاریم باید علاوه بر رشد مادی، به بخش نرم‌افزاری قدرت یعنی مولفه‌هایی معنوی و همان پرورش افراد در یک جامعه صبور، با ایمان بصیر و ولایت مدار اقدام نمود، و این افراد تا با بصیرت لازم و تکیه بر این قدرت لایزال خداوند راه‌های رشد و توسعه دولت اسلامی و ساختن تمدن اسلامی را در سراسر دنیا برنامه‌ریزی نمایند. (ساروی، ۱۳۹۰: ۴۹)

پیدایش انقلاب اسلامی توسط حضرت امام (ره) و مدیریت داهیانه رهبر فرزانه انقلاب، حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) با گوش زد نمودن انواع دشمنی و تحریم های متعدد علیه اقتدار کشور، به این نکته هدایت می شود که تنها عامل تهدید این کشور فراموشی استحکام ساخت درونی کشور و پیروی کورکورانه و مقلدانه از الگوهای نا کارآمد غربی که حتی در کشور های مولد به طور کامل اثربخش نبوده و بعبارت دیگر دیگه کننده غیر اصولی اقتدار برون زا است. با اتکا بر قدرت درون زا و رشد همه جانبه این قدرت، کشور به دژ مستحکم تبدیل شده و تمامی شاخص های پیشرفت از طریق راههای میانبر تحقق پیدا خواهد نمود. با استعانت از این الگو می توان نقطه امید را در سایر کشورهای تحت سلطه بوجود آورد. گسترش اقتدار درونی نظام باعث به تعادل و تعالی رسیدن همه استعدادها در ابعاد علمی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی و ساخت درونی را نوید بخش خواهد بود. لذا رهبر انقلاب به عنوان دیده بان هوشمند انقلاب سلامی از سال ۱۳۶۸ تا امروز در منویاتی متعدد و متنوعی عوامل و مولفه های موثر در این استحکام از جمله؛ مردم، دولت، خبرنگاران، نخبگان، بصیرت و ایمان و معنویت و... را گوش زد نموده اند. براین اساس، معنویت در مولفه های قدرت، نقش بنیادین داشته و با حاکمیت ارزشهای معنوی موجب استحکام ساخت درونی و باز تولید شاخص های بومی و ملی بر اساس نیازها شکل می گیرد.

سوال پژوهش: معنویت در استحکام ساخت درونی نظام چه نقشی دارد؟

روش شناسی تحقیق:

روش این تحقیق توصیفی بوده و اطلاعات آن با استفاده از مطالعات اکتشافی و روش کتابخانه- ای گردآوری گردیده است. روش تحقیق توصیفی به ویژه برای مطالعه در علوم رفتاری مناسب است، زیرا شرایط بروز بسیاری از انواع رفتارهایی را که مورد علاقه محقق است نمی توان در یک موقعیت واقعی ایجاد کرد. اعمال بعضی از متغیرهای مهم برای انسان به عنوان موضوع مطالعه، ممکن است زیان بخش و تهدید کننده باشد. در تحقیق توصیفی از نوع ارزش یابی از خود پدیده فراتر رفته و اثرگذاری آن را در ارتباط با پدیده های دیگر، مورد بررسی قرار می گیرد و با این نوع روش

ارزش‌یابی می‌شود داوری نمود. از این رو، ارزش‌یابی را مرحله‌نهایی سنجش دانسته که پس از اندازه‌گیری و با استناد به داده‌های حاصل از آن، به قضاوت در باره پدیده مورد بررسی پرداخت.

ادبیات نظری:

۱- تعریف مفاهیم:

۱-۱- ساخت درونی

«نظام جمهوری اسلامی یک ساخت حقوقی و رسمی دارد که آن قانون اساسی، مجلس شورای، انتخابات- همین چیزهایی که مشاهده می‌کنید- است، که البته حفظ اینها لازم و واجب است؛ اما کافی نیست. همیشه در دل ساخت حقوقی، یک ساخت حقیقی، یک هویت حقیقی و واقعی وجود دارد؛ او را باید حفظ کرد. این ساخت حقوقی در حکم جسم است؛ در حکم قالب است، آن هویت حقیقی در حکم روح است؛ در حکم معنا و مضمون است. آن ساخت حقیقی و واقعی و درونی، مهم است؛ او در حکم روح این جسم است. آن ساخت درونی چیست؟ همان آرمان‌های جمهور اسلامی است. عدالت، کرامت انسان، حفظ ارزش‌ها، سعی برای ایجاد برادری و برابری، اخلاق، ایستادگی در مقابل نفوذ دشمن؛ اینها آن اجزا ساخت حقیقی و باطنی و درونی نظام جمهوری اسلامی است.» (امام خامنه‌ای، ۸۷/۰۹/۲۴)

۲-۱- اقتدار

واژه‌ی اقتدار در فرهنگ و فلسفه‌ی غرب از ریشه‌ی لاتین آن گرفته شده و به معنی میزان قابلیت نفوذ در مردم با میزان توان تأثیرگذاری بر مردم است. این قابلیت به تدریج با حوزه‌ی عمل و قدرت حاکم گره خورده است. به اعتقاد هابز، حاکمیت یا اقتدار ناشی از اعطای اختیار از سوی کسانی است که حاکمیت بر آنان اعمال می‌شود و مشتمل بر قدرت وضع قوانین موجود صلح، امنیت و دفاع از جامعه. در این معنی اقتدار پیوند تنگاتنگی با تعهد و الزام اتباع و شهروندان مبتنی بر وفق دادن رفتار خود با روح قانون دارد. (راش، ۱۳۷۷: ۵۷) از دید پارسونز هم قدرت یعنی «واسطه‌ای تعمیم‌یافته برای تضمین اجرای تعهدات الزام‌آور واحدهایی در نظام سازمان جمعی، وقتی که تعهدات از لحاظ تأثیرشان بر اهداف جمعی مشروعیت می‌یابد.» (همان ص ۵۹)

از دید ماکس وبر، اقتدار رابطه‌ای نزدیک با مشروعیت نظام سیاسی دارد. در این معنی اقتدارآمیز خواندن یک نظام یا نهاد به معنی معطوف ساختن توجه به شیوه‌ی خاصی از حکومت کردن و حاکمیت نیست، بلکه به این معنی است که در میان هر ملتی نگرش خاصی به شیوه‌ی تبعیت و انقیادی که بر آنان حاکم است، وجود دارد. (ریمون، ۱۳۷۰، ص ۵۹۸)

۱-۳- معنویت:

معنویت از نظر لغوی، از واژه معنوی گرفته شده و این واژه منسوب به معنا بوده و آنچه راجع به باطن شخص و روح را شامل می‌شود. مقامات، درجات عالم باطن، شخصی که در عالم معنا و باطن سیر کند از دیگر معانی معنویت است معنویت رهایی انسان از مملوکیت نسبت به اشیاء است نه رهایی اشیاء از مملوکیت نسبت به انسان. (مطهری، ۱۳۶۷: ۱۷۴)

معنویت بدون ایمان به خدا، بدون ایمان به مبداء و معاد و بدون ایمان به معنویت انسان و اینکه در او پرتوی غیر مادی حاکم و موثر است اساساً امکان پذیر نیست (مطهری، ۱۳۶۷: ۱۰۵)

۲- پیشینه تحقیق:

ردیف	نویسنده	عنوان تحقیق	یافته و نتیجه
۱	سیدمحمدجواد قربی منصور حیدری (۱۳۹۶)	نقش همدلی در استحکام ساخت درونی قدرت ملی جمهوری اسلامی ایران	زمینه‌های تثبیت نظام و برپایی دولت مقتدر، تحقق اهداف متعالی نظام و منافع حیاتی ملی، پاسداشت عزت ملی و استقلال همه جانبه و پایدار، دشمن ستیزی و نفوذناپذیری در جمهوری اسلامی، انسجام دولت ملت و نفی قوم‌مداری افراطی، اقتدار درونزا و غیره از عوامل

نقش معنویت درون‌زا در استحکام ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی ایران

استحکام ساخت درونی نظام می باشند			
باید حکومت و مردم همواره با همدیگر در تعامل و ارتباط دوطرفه برد- برد باشند که بر اساس یافته‌های پنج اولویت نخست عبارت‌اند از: وفاداری مردم به نظام؛ عمل به کتاب خدا و سیره رسول‌الله (ص)؛ اسلامی بودن حکومت؛ حرکت بر محور ولایت و تأمین امنیت برای مردم.	استحکام ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی در تعامل مردم و حکومت	ناصر شعبانی امین پاشایی (۱۳۹۵)	۲
ساخت درونی نظام با تکیه بر کرامت انسانی، عدالت و برابری، محبت و مهرورزی، سهم کردن مردم در امور جامعه و اتحاد راهبردهایی چون تقویت ایمان و معنویت، تعمیق بصیرت، ارتقای توانمندی‌ها و آمادگی‌های دفاعی، شناخت دشمن، اقتصاد مقاومتی و جهاد علمی و فناورانه مستحکم خواهد شد.	اصول بنیادین و الزامات راهبردی استحکام ساخت درونی قدرت نظام از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله)	سیداصغر جعفری ۱۳۹۶	۳
براساس یافته اجمالی تحقیق، اخلاق سیاسی با تحت تأثیر قرار دادن عملکرد، قابلیت و توانایی	نقش اخلاق سیاسی در استحکام بخشی بُعد سیاسی ساخت درونی	سیامک باقری چوکامی حسین حسینی (۱۳۹۴)	

<p>حکومت شونندگان، حکومت کنندگان و نخبگان سیاسی در استحکام و تداوم قدرت در ابعاد مختلف و ایجاد ثبات و پیشرفت مادی و معنوی کشور و همچنین در ایجاد نفوذناپذیری و مقاومت علیه فشارهای بیرونی نقش اصلی و زیربنایی ایفا می‌کند.</p>	<p>قدرت</p>	<p>۴</p>
--	-------------	----------

۳- چارچوب نظری

۳-۱- نظریه قدرت

قدرت را می‌توان در دو نوع درون‌زا و برون‌زا دانست، قدرت درون‌زا مجموعه‌ی منابع مولد قدرت و اقتدار است که با ساخت درونی نظام مرتبط بوده و اجزای آن را مؤلفه‌های بومی و درونی یک ملت و کشور تشکیل می‌دهند و خود نظام توان مدیریت کلان و خرد آن منابع را در اختیار دارد؛ همچون اعتقادات، دانش، ثروت ملی و بومی، منابع طبیعی قابل بهره‌برداری داخلی، نیروهای نظامی متعهد و دارای اعتمادبه‌نفس و ... قدرت برون‌زا نیز شامل مجموعه‌ی منابع مولد قدرت است که از بیرون یک نظام در اختیار او گذاشته می‌شود و با ساخت درونی آن نظام پیوندی محکم ندارد یا توان کنترل و مدیریت آن برای نظام به‌خوبی ممکن نیست؛ همچون حمایت بیگانگان از یک حکومت یا منابع اقتصادی وابسته به مصالح بیگانگان و ... (خوش‌چهره، ۱۳۹۱: ۶۶)

۳-۲- قدرت درون‌زا

قدرت درون‌زا بر مبنای استحکام ساخت درونی کشور و با تکیه بر استعدادها و بسیج ظرفیت‌های بومی، ملی و دینی شکل می‌گیرد. این موضوع از کلیدواژه‌هایی است که در سالهای اخیر بارها توسط امام خامنه‌ای برای برون‌رفت از مشکلات و حضور قدرتمند در صحنه بین‌الملل مطرح شده است.

"در پیشرفت به سمت هدفهای آرمانی، باید ساخت درونی قدرت را استحکام بخشید؛ اساس کار این است." (۱۳۹۲/۴/۳۰)

تامین منافع ملی زمانی که مبتنی بر بالفعل کردن توانایی و ظرفیت‌های داخلی سیستم باشد باعث میشود نظام در صحنه داخلی و بین‌المللی با تمام توان حضور داشته باشد و تحت تاثیر فشار قدرت‌های خارجی قرار نگیرد.

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با درایت و هوشمندی منحصر به فرد این شاخص‌ها از ابتدای رهبری به شکل‌های مختلف بر اساس بلوغ اجتماعی و میزان بصیرت توده مردمی از قدرتهای بیگانه و استعماری، تبیین نموده و می‌فرمایند: «آنچه برای نظام جمهوری اسلامی حائز اهمیت است، استحکام ساخت درونی نظام جمهوری اسلامی است، استحکام درونی ملت ایران است؛ همان چیزی که از روز اول تا امروز توانسته است این کشور را حفظ کند؛ اتحاد ملی، توجه به آرمانهای والای نظام جمهوری اسلامی، توجه به عزت ملی». (۱۳۹۲/۷/۱۳) بر خلاف شیوه‌های الحادی مادی گرایانه که بر دنیای امروز حاکم است در نظام فکری اسلام، بنا به فرمایش ایشان: «این نظام، متکی به قدرت معنوی و متکی به ایمان و متکی به پایه‌های مستحکم عقیده است» (۱۳۷۸/۸/۲۲).

از مهمترین شاخص‌های کارکردی معنویت در تولید قدرت درون زاعبارتنداز:

توکل بر خداوند؛ خداوند در آیه «وَيَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا (طلاق / ۳)

و او را از جایی که گمان ندارد روزی می‌دهد؛ و هر کس بر خدا توکل کند، خدا امر او را کفایت می‌کند؛ خداوند فرمان خود را به انجام می‌رساند؛ به یقین خدا برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است. اولین عامل قدرت در این نظام اتکا بر خداوند و استمداد در تمامی عرصه‌های آزاد می‌باشد.

رهبر انقلاب همواره این مرکز ثقل را در اذهان یادآوری نموده و بر آن تاکید داشته‌اند و این تاکید در کلام امام خمینی (ره) هم در مدیریت انقلاب وجود دارد.^۲

۱. بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۱۸.

۲. بیانات حضرت امام خمینی (ره) در تاریخ صحیفه، جلد ۸ صفحه ۲۳.

«نظام با تکیه بر دو نیروی بسیار مهم یعنی توکل به خداوند متعال و استحکام ساخت درونی می تواند از تمام توطئه ها و تحریم ها عبور کند. این وابستگی مطلق به ذات لایزال الهی است که خیلی مواقع در قدرت های به ظاهر پیشرفته و مجهز وجود نداشته و در مقابل آن هم از وجود این قدرت در منطقه احساس خطر می نمایند» (امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ج ۸: ۲۳۷).

هر تحرکی در نظام اسلامی باید خدا محور باشد و همه تلاش ها باید حول این محور شکل بگیرد. با قدرتهای غیر الهی وصل نموده اند تا از این مسیر قدرتمند شوند^۱

عزت ملی و اقتدار ملی؛ عزت و اقتدار ملی به عنوان مهمترین دستاورد انقلاب اسلامی است. عزت و اقتدار ملی از جمله خطوط قرمزی است که توسط مقام معظم رهبری سیاست گذاری شده و حفظ آن از جمله اختیارات خاص رهبری است.^۲

اگر در تمام تصمیم گیری های حکومتی، با شاخص معنویت در سرلوحه آن قرار گیرد، هیچ چالشی اثر بخش نبوده و با توسعه عزت ملی، توان تسلط بر تمام مشکلات حاصل خواهد شد. امام خامنه ای می فرماید: «مقاومت، تنها با استحکام بخشیدن به بنیانها صورت می گیرد. هر سیل بنیان کنی وقتی به یک صخره استوار برسد، نمی تواند در آن اثر بگذارد. ما باید خود را استوار و مستحکم کنیم و بنیانهای فرهنگی و اقتصادی و سیاسی خود را استحکام ببخشیم. هر کاری که در جهت استحکام بخشیدن باشد، مقدس و خوب و مورد اجر و ثواب الهی است. هر چیزی که در جهت متزلزل کردن این پایه ها و بنیانها باشد، بد است؛ این دیگر ربطی به جناح و حزب و گروه و تشکیلات ندارد. به نظر من معیار و ملاک، این است.» (۱۳۸۱/۳/۷)

۱-۲-۳- **ترویج و ترویج روحیه خود اتکایی؛** در بررسی مدل توسعه و نوسازی غربی این اصل وجود دارد که تنها را رسیدن به اتوییا (مدینه فاضله) پشت پا زدن تمامی موازین دینی و سنتی و فرهنگ یک کشور است، بعبارت دیگر دین بزرگترین مانع توسعه و پیشرفت است. (مایکل تودارو) علاوه بر این با در انحصارداشتن علوم و فناوری نوین استراتژیک

۱. سوره نساء آیه ۱۳۹.

۲. بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در تاریخ ۱۳۹۱/۳/۱۴.

نظیر؛ علوم هسته‌ای و ساخت برخی از صنایع موشکی و هواپیمایی توان رسیدن دیگر ملت‌ها به این علوم را محدود نموده و وابستگی آنها دائمی شده است. در صورت سرکشی از سیاست‌های شوم آنان تحریم‌های ظالمانه آنان گریبان‌گیر شده و با این اهرم‌های فشار، اسب سرکش اراده ملت‌ها رام شده و دست از ظلم ستیزی بردارند. امام خامنه‌ای در این باره می‌فرماید: «وقتی کشوری با تکیه‌ی به استعدادهای درونی، با تکیه‌ی به ابتکار نیروی انسانی خود، با تکیه‌ی به علم و دانش خود، با تکیه‌ی به ایمان خود و با اتحاد حرکت می‌کند، قطعاً به نتایج مطلوب خواهد رسید. بنابراین ما تردیدی نداریم که آینده‌ی روشنی داریم» (۱۳۹۲/۶/۲۶). از ابتدای این انقلاب روحیه استقلال و خوداتکایی و سیاست نه شرقی و نه غربی از آرمان‌های تابه‌امروز نظام اسلامی است. با تکیه بر استعداد درون‌زای و ترویج روحیه خوداتکایی توانسته به افق‌های بلند علوم و تکنولوژی دست پیدا کرده که در بسیاری از علوم نوین در دنیا، رتبه تک‌رقمی از آن خود کرده است.

ولایت‌مداری؛ ولایت مطلقه فقیه مانند ذره بین که انوار خورشید را در نقطه کانونی تجمع می‌دهد و آنگاه از حرارت ایجاد شده می‌توان سخت‌ترین فلزات همچون فولاد را ذوب کرد، در این چند ساله این مهم به درستی اثبات شده و رهبر انقلاب کشتی هدایت کشور را از امواج سهمگین انواع توطئه‌ها و فشارهای داخلی به ساحل امن هدایت نموده است و حضور با برکت ولی فقیه جامع شرایط رهبری، در راس قوه عاقله نظام همیشه تحول‌زا بوده است. این باعث شده که استعداد درونی بدرستی مهندسی شده و امواج پرخروش اندیشه‌ها به نقطه‌ای گسیل گردیده که منشاء برکت باشد.^۱ مردم متدین با اعتقاد بر این که رشته ولایت از پیامبر شروع شده و از ایشان به ائمه (ع) انتقال یافته است. رهبر اسلامی بدلیل اخلاص و اعتقاد قلبی به خدا در امر هدایت صادقانه مردم و پیروانشان موفق بوده و تا زمانی که مردم این ریشه را با قدرت در دستان خود داشته باشند، احتمال هیچ آسیبی نخواهد بود.

در زمانی که عظمت قدرت‌های شرقی و غربی چشم همه مردم را به خود خیره کرده بود و جهانیان این دو ابر قدرت را منشاء همه قدرتهای جهان می‌دانستند، امام خمینی (ره) سیاست مدار

۱. سوره نساء آیه ۵۹.

اسلام شناس با اتکا بر قدرت خداوند، صبر و پایداری و استقامت در برابر همه فشارها توانست با انقلابش ثابت کند که «آمریکا هیچ غلطی نمی تواند بکند». اکنون شاگرد خلف ایشان با تاسی از سیرت، کشور را از موج های سهمگین فتنه ها، کوتادتا، ناامنی های داخلی و خارجی، تحریم های متنوع و جان فرسا و شورش های ساختی رهایی داده است. دوست محمدی، ۱۳۸۰: ۲۲)

۳-۳- قدرت برون زایی

در الگوی اقتدار برونزا، اقتدار امری تصنعی است که بر اساس راهبردهای کوتاه مدت و میان مدت واحد سیاسی شکل می گیرد و راه برون رفت از مشکلات کشور به نگاه های کشورهای بیگانه و خارج از مرزهای رسمی گره خورده و در مواقع حساس اقتدار ملی بر اساس رضایت آنها شکل می گیرد.

بهره گیری از اقتدار برونزا «نامطمئن»، «ناپایدار» و «شککننده» است؛ زیرا مهم ترین تهدید این کشورها غفلت از پتانسیل ها و قابلیت های درونی است؛ بنابراین برای کنش فعالانه در محیط پیرامونی و جهانی نیازمند کاربست منابع قدرت و اقتدار دائمی هستند و اگر این منابع از سرچشمه های برونزا شکل بگیرند، ممکن است به دلیل عدم همسویی منافع واحد سیاسی با قدرت بزرگ مولد و تولیدکننده اقتدار، که عموماً کشورهای غربی هستند، به سرعت این منبع اقتدار حذف شود؛ بنابراین هرچقدر میزان وابستگی کشوری در تولید اقتدار به منابع و کشورهای خارجی بیشتر شود، میزان آسیب پذیری آن در نظام بین المللی افزایش می یابد و بالطبع از ضریب اقتدار ملی کاسته می شود. (نبوی، ۱۳۸۸)

اقتصاد معنویت پایه، راه رسیدن به نظام اقتصادی پویا، بانشاط و اثربخش را میان بر نموده و تحقق اقتصاد مقاومتی را عینی تر می کند. اقتصاد مقاومتی ارزشمندترین راه مقابله با انواع تهدیدات اقتصادی علیه کشور است. معنویت در اقتدار اقتصادی با رویکرد نفی سیل بوده چون براساس قوانین اقتصاد اسلامی باید کشور اسلامی راه های وابستگی و مستعمره را پذیرا نباشد.

قدرت نظامی معنویت پایه یک نیروی نظامی تنها به ابعاد رشد جسمانی و تجهیز با وسایل

۱. بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در تاریخ ۱۳۹۲/۵/۱۲.

نظامی مدرن نپرداخته (جهاد اصغر) بلکه با الهام از تعالیم انسان ساز الهی و با در نظر گرفتن جهاد اکبر و اصغر در راستای ارتقاء روحیات معنوی خود تلاش می‌کند... در جبهه اسلام هدف ماندگاری دین اسلام بوده لذا هر تلاشی چه پیروزی یا شکست مقدس بوده و حتی از شکست‌ها پلی برای غلبه بر دشمن در آینده ساخته خواهد شد (جهاد اکبر).

شاخص‌های کارکردی معنویت در اقتدار درون‌زا، توکل، صبر و استقامت، بصیرت، ترویج روحیه خوداتکایی و ولایت‌مداری می‌باشد. حضور ولایت فقیه در راس قوه عاقله حکومت اسلامی، سبب در نظر گرفتن اصل راهبردی معنویت در همه ارکان استحکام درونی قدرت شده و تمام سیاست‌گذارها در عرصه‌های یاد شده با هدایت او در مسیر الهی قرار می‌گیرد. نگاه زیرساختی به معنویت در اندیشه کارگزاران و عموم مردم یک نقطه مشترکی به نام خدا به وجود آمده که همچون خورشید تابناک مسیرهای ظالمانی را با چراغ بصیرت و صبر و بردباری روشن می‌سازد. هر گاه تمامی ابزارهای پیش‌بینی شده مادی توان پاسخگویی و دفع بلا با اعتماد بر خدا و نزول امداد غیبی آن را از سر راه می‌توان برداشت.

۳-۴- منابع معنویت قدرت درون‌زا

همانطوریکه در مباحث قبلی بیان شد، قدرت اسلامی بر دو اصل بنیادین تکیه دارد:

الف: **مادی** مانند فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و علمی

ب: **معنوی**؛ مانند ایمان، صبر و بصیرت و ولایت‌مداری

هر گاه این دو بال هماهنگ نواخته شود هم‌افزایی را بدنبال خواهد داشت. بطوریکه کمبود بخش مادی توسط معنویت جبران شده ولی هیچگاه طرف مادی توان جبران نقش مؤلفه‌های معنویت را نخواهند داشت.

۳-۴-۱- قدرت فرهنگی

قدرت فرهنگی در استحکام ساخت درونی نظام نقش اصلی دارد؛ با مدیریت عالمانه آداب و سنن، عقاید و باورها و هنرهای مردم، می‌توان عامل مهمی در تقویت استحکام نیروی درون‌زا استفاده کرد.

فرهنگ بار زیر ساخت معنوی می تواند گام های بهره وری از استعدادها و خلاقیت های هنری و آداب و سنن متعدد را تند نموده و در مهندسی فرهنگی معنا گرا توانایی ارائه الگوهای سبک زندگی اسلامی را به جامعه هدف خواهد داشت.

انقلاب اسلامی با تکیه بر استعداد های فرهنگی درونی فرد توانست آثاری را تولید که هم اکنون در دنیا بخوبی در حال دیده شدن هستند.^۱

قدرت فرهنگی اصیل و متکی بر اصول معنوی راه نفوذ خرده فرهنگ های مسموم بیگانه (تهاجم فرهنگی) را کند می کند. (ساروی، ۱۳۹۰: ۵۹) در جاهایی که از اصالت فرهنگی بومی برخوردار بوده و افراد نسبت به ابعاد آن شناخت کافی داشته، توان ایستادگی همه جانبه را خواهند داشت. (داوری اردکانی، ۱۳۷۹: ۷۴) فرهنگ متکی بر معنویت و شعور مردمی همچون مشق پولادین، خرده فرهنگ های منحط را عقب زده و فرهنگی معنا گرا جایگزین خواهد شد.

۳-۴-۲- قدرت سیاسی

در حکومت اسلامی، سیاست و معنویت دو روی یک سکه توان رشد همه جانبه سیاستمداران را خواهند داشت.

تمامی حاکمان اسلامی مسلط به سیاست دینی با تکیه بر قدرت درون زا خود توانسته بر تمامی طاغوت های عصر خود غلبه کنند (زهیری، ۱۳۸۱: ۱۶۱).

اگر قدرت، منشأیی مقدس و پاک داشته باشد، حاکمان صالح را پرورش خواهد داد، و اگر منشأ آن، پلید و ناپاک باشد، حاکم آن قدرت، ناپاک و فاسد خواهد بود.^۲

در عصر حاضر، امام خمینی (ره) اسطوره عملی اخلاق اسلامی و یکی از سیاستمدارانی بود که اخلاق دینی و سیاست را در کنار هم داشت (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۵). امام خمینی «ره» در تلاشی مقدس و همه جانبه و مستمر به متجلی ساختن آموزه های معنوی و سیاسی و حکومت اسلام در حوزه های مدیریت کلان سیاسی اهتمام ورزید و در طول دوران حیات طیبه و زمامداری خویش

۱. بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در تاریخ ۱۳۹۳/۱/۱.

۲. سوره بقره آیه ۲۶.

سعی وافر نمود که ارزش‌های والای اسلامی را در تشکیلات حکومتی و در عرصه‌های مختلف نهادینه و عملی نماید تا به این وسیله همه موانع از سر راه نظام اسلامی برای تدبیر صحیح امور کشور و خدمتگزاری خالصانه و صادقانه به مردم برطرف گردد و همه بسترها و زمینه‌ها برای رشد و بالندگی و پویایی جامعه اسلامی آماده و مهیا شود. (بدیع، ۱۳۷۶: ۲۰۵)

برخی از نویسندگان از لابه‌لای سخنان امام خمینی و سیره و رفتار سیاسی ایشان، چنین استنتاج کرده‌اند که قدرت سیاسی در نگاه وی عبارت است از:

«توان به فعلیت رساندن جمیع منابع معنوی و مادی قابل دسترس انسان‌ها، برای دستیابی به عدالت و رستگاری» (نرگسیان، ۱۳۸۶: ۲۱).

از نظر امام خامنه‌ای سیاستی می‌تواند منجر به استحکام نظام شود که باعث عزت اسلامی در دنیا گردد.^۱

در انقلاب اسلامی چهره‌های سیاسی غرب یا شرق زده که در کلاس و دانشگاه‌های خارج از کشور مشق وابستگی و خودباختگی را حفظ کرده بودند، توان استقامت در برابر قوانین کشور اسلامی را نداشته از این رو تا حد براندازی انقلاب و کودتا علیه این انقلاب جوان پیش رفتند. ولی سیاسیون نو پای انقلابی این فتنه‌ها را بخوبی شناختند و با توکل بر خداوند بر انواع چالش‌های سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی و اجتماعی پیروز ماندند عبور کنند. برخی از افراد برای رسیدن به آرمانهای بلند انقلاب اسلامی از جان خود گذشتند تا قدرت حق و تجسم حکومت اسلامی در ایران به تثبیت رسانده و به همه دنیا صادر شود. بزرگانی نظیر شهید بهشتی، رجایی، باهنر، مطهری و... از این زمره انسانهای والامقام هستند. هنگامی که سیاست با بصیرت دینی درهم آمیخته شد، هیچگاه شهوت قدرت در فکر هیچ سیاستمداری ماندگار نشده و هر جایی ندای مظلومی شنیده شود جهت کمک به آنان سراسیمه شتافته و از کیان اسلام محافظت می‌کنند خواه ایران باشد یا فلسطین، لبنان، سوریه، عراق و...

۱. بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در تاریخ ۱۳۹۱/۳/۱۴.

۳-۴-۳- قدرت اقتصادی

اقتصاد متکی بر معنویت و رشد یافته از ساخت استحکام درونی می تواند راه درست و دلسوزانه استفاده از منابع ملی و طبیعی و اقتصادی را بر تمامی اهداف سود جویانه توجیح پیدا می کند. این نگاه با بسیج منابع اقتصادی داخلی کشور، تمامی شاخص های اقتصاد اسلامی جلوه گر خواهد شد. در اقتصاد درون زا، از شتاب زدگی در الگوهای دیگر باید پرهیز کرد و در تلاش برای نسخه بومی و دینی باشیم.^۱

اقتصاد مقاومتی به عنوان راهکار اساسی برای عبور از بحران ها و تنش های اقتصادی کشور بوده که از جانب امام خامنه ای مورد تاکید قرار گرفته که این نشانگر عمق یک تفکر استراتژیک است.

اقتصاد مقاومتی به معنی کشف، ارتقا و به کارگیری تمامی استعداد و ظرفیت های داخلی، مناسب ترین شیوه برای مقابله با معضلات اقتصادی ناشی از وابستگی و حتی وابستگی متقابل به اقتصادهای جهانی است.^۲

تا زمانی که پایه های اقتصادی بر مبنای صحیحی استوار نگردد، با اندک فشار بین المللی و اندک تحولی در اقتصاد جهانی، اقتصاد داخلی در معرض فشارهای شکننده قرار خواهد گرفت. حتی مشکلات اقتصادی ناشی از بحران اقتصادی کشورهای توسعه یافته، فشارهای فزاینده ای نسبت به تحریم ها، به کشور تحمیل می کند و راه نجات از این مشکل اقتصاد بومی و پویا و مقاوم است. مکتب اقتصادی اسلام، در صدد تأمین اهداف فراوانی است که برخی از آنها اخلاقی و برخی دیگر اجتماعی است.

بهترین و گواراترین میوه اقتصاد اسلامی درون زا، اقتصاد مقاومتی است. این اقتصاد باعث نفی سبیل در کشورها خواهد شد.

اقتصاد بر پایه معنویت می تواند راه رسیدن به اقتصاد پویا و بانشاط را کوتاه کند. (آزاد ارملی، ۱۳۷۶: ۱۱۰) یکی از امور مسلم، بلکه ضروری دین اسلام، نفی سبیل و قطع راه های سلطه کفار و

۱. بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در تاریخ ۱۳۹۳/۱/۱.

۲. همان.

اجانب بر مسلمانان و جامعه اسلامی است.^۱

قدرت اقتصادی بخش دیگری از مولفه‌های افزایش اقتدار یک کشور است که در سال‌های اخیر با توجه به تحریم‌های غرب مورد توجه قرار گرفته است.^۲ از اولویت‌های اقتصاد مقاومتی میتوان به آزادسازی اقتصاد از بند خام‌فروشی نفت و سایر منابع غیرنفتی، اصلاح الگوی مصرف، استفاده حداکثری از منابع، حمایت از تولید ملی و... اشاره کرد. امام‌خامنه‌ای می‌فرماید: «امروز شما ملاحظه کنید، وقتی روی نفت ما فشار می‌آورند، ما دچار مشکل میشویم، این ناشی از چیست؟ ناشی از این است که ما تکیه‌مان را به نفت از بعد از دوره‌ی جنگ و پایان جنگ تا امروز، نتوانستیم کم کنیم، اگر ما تکیه‌مان را به نفت کم میکردیم، فشار بر روی نفت این قدر برای ما سخت تمام نمیشد. بنابراین به خودمان بایستی مراجعه کنیم، از خودمان بایستی بخواهیم که گره‌ها را با نیروی اراده حل کنیم.» (۱۳۹۲/۶/۱۴)

۳-۴-۴- قدرت نظامی

قوای مسلح و آماده، بخش دیگری از ساخت استحکام درونی را تشکیل می‌دهد؛ بطوریکه مهمترین بخش قدرت هوشمند، در نظر گرفتن قدرت سخت شکست‌ناپذیر است. این باعث اهمیت بخشیدن به قوای مسلح مجهز به علم و تکنولوژی خواهد شد. رهبر انقلاب به اهمیت آمادگی این قوا برای نمایش اقتدار درونی اشاره دارند.^۳

خداوند در آیه ۶۰ سوره انفال قدرت نظامی در دو بند سخت و نرم را تعریف می‌نماید. در این آیه به هر دو بعد سخت و نرم جهاد اشاره شده است. در اسلام جنگ سخت به نام جهاد اصغر و جهاد اکبر بعد نرم افزاری جهاد و همان مبارزه با هوای نفس است. (مکارم شیرازی، ۱۳۶۸: ۵۶) چنانچه پیامبر اسلام (ص) قبل از جنگ در هنگام جهاد اصغر، نیروهایش تا حد توان آموزش و فنون رزمی می‌آموخت. برای آنها سلاح و اسب جنگی و آذوقه فراهم می‌نمود تا در جنگ با بر علیه دشمنان توان مقابله داشته باشند. پیامبر اکرم (ص) بعد از هر جنگی رزمندگان اسلام را به جهاد اکبر

۱. سوره نساء آیه ۱۴۱.

۲. بیانات حضرت امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تاریخ ۱۳۸۸/۸/۱۲.

۳. بیانات حضرت امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در تاریخ ۱۳۹۲/۷/۱۳.

دعوت نموده و از یاران خود می خواست از جهاد اصغر به جهاد اکبر روی آورده و خود را با تعالی اندیشه معنوی، در برابر سختی ها مقاوم کنند.

مَرَحَبًا بِقَوْمٍ قَضَوْا الْجِهَادَ الْأَصْغَرَ وَبَقِيَ عَلَيْهِمُ الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ

آفرین به قومی که جهاد کوچکتر را انجام دادند و جهاد بزرگتر هنوز بر عهده آنان باقی است

هرگاه روح معنوی در جبهه جهاد حاکم باشد، خداوند سنت الهی که همان امداد غیبی است را بر مسلمانان نازل خواهد کرد با حصول این امدادها، گاه نیروهای رزمنده مسلمان پیروزی هایی را موجب شده که تصور آن با اندیشه های مادی غیر قابل تصور است. افرادی با تعداد کم و تجهیزات اندک بر علیه دشمن تا دندان مسلح مبارزه نموده و از میداین جنگ سرافرازانه بیرون آمده اند به عنوان مثال، جنگ بدر، فتح مکه، صفین، جمل و ... نصرت الهی مشاهده می شود. (مصباح یزدی، ۱۳۸۰: ۳۹). در انقلاب اسلامی و زمان دفاع مقدس شاهد امداد خداوند از رزمندگان اسلام بودیم و رزمندگان اسلام با دستان خالی در برابر همه دنیا استقامت نموده که دستاوردهای آن امروز مبارزه علیه زورگویان جهان نظیر: جنگ ۳۳ روزه لبنان، ۲۲ روزه غزه، ریشه کنی داعش از منطقه، نجات دولت سوریه در هشت جنگ و فروپاشی و ... از این الگو استفاده می شود.

خدای متعال جهاد با جان را یکی از دو رکن معامله با خویش می داند و می فرماید:

«إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ. (توبه/۱۱۱)

خدا به درستی جان ها و اموال مومنان را از آن ها خریداری نموده در برابر این که بهشت برای آن هاست پس آن ها در راه خدا می کشند و کشته می شوند. این وعده ای است بر عهده او که در تورات و انجیل و قرآن به حق آمده و چه کسی بر سر عهد و پیمان خویش استوارتر است از خدا پس بشارت یابید به معامله ای که انجام دادید و آن رستگاری عظیم است. نکته اول این که متن معامله و نتیجه بدیهی آن جانبازی است، نکته دوم آن که این وعده در همه ادیان توحیدی و در همه کتاب های الهی تورات و انجیل و قرآن آمده است، و نکته

سوم تضمین به انجام آن که خود خدای متعال است می باشد، و نکته آخر بشارت به موفق شدن به چنین معامله ای است که رستگاری عظیم می باشد».

خداوند در آیه ۶۵ و ۶۶ انفال و ۱۲۵ آل عمران شرط اساسی پیروزی در میدان نبرد را دارا بودن نیروی معنویت با ابعاد صبر و ایمان و بصیرت اشاره دارد.

در استحکام با ساخت درونی نظام، حکومت اسلامی از ابتدای حکومت نسبت به تربیت سربازان و فرماندهان با تقوا همت نموده و در طول خدمت یک نظامی، مدت کوتاهی به آموزش جنگ افزار (سخت افزاری) می پردازد ولی در تمام طول خدمت در آموزش های عرضی توجیهی او را همیشه درجهاد اکبر نگه می دارد در انقلاب اسلامی هم نگاه معنوی در آموزش ها گاهاً از آموزش جنگ افزار بیشتر است. تا با بالا بردن صبر و استقامت و درجه ایمان آستانه تحمل و پایداری آنان در میادین جنگ سخت و نرم ارتقاء داده شود.

۳-۴-۵- قدرت علمی

قدرت اندیشه، استدلال و تولید علم است که قدرت واقعی به انسان می دهد. دین سالاری، در گرو اقتدار و ولایت دینی است و ولایت دینی در گرو قدرت علم، صنعت، تکنولوژی و امکان تسخیر طبیعت و اثبات کارآمدی خود است. (مجیدی، ۱۳۸۶: ۵۳) شعارهای متعدد دینی از قبیل: هدایت بشر، تکامل، سعادت دنیوی و اخروی، رفاه، معنویت، محبت و ... همگی در گرو دانش و تخصص است، لذا بدون تولید علم، امکان تحقق اهداف دینی و رسالت آن وجود ندارد. در عمل هم تاریخ گویای همین مطلب است. تمدن عظیم اسلامی و فرهنگ غنی آن، همزمان با ظهور پیامبر اسلام و حاکمیت قرآن و سنت شکل گرفت و در عصر کنونی، ظهور انقلاب اسلامی به عنوان نماد حکومت و جامعه دینی، همزمان بود با طغیان جنبش علمی و نرم افزاری، به طوری که بسیاری از متخصصان و متفکران تحلیلگر معتقدند که ۲۵ سال انقلاب اسلامی، معادل است با سه هزار سال پیش از آن از نظر تحقیق، پژوهش، تکنولوژی و تولید علم و این چیزی جز برکت انقلاب اسلامی و دین سالاری نیست. "هنوز که هنوز است، در سراسر جهان کمتر نظام آموزشی، به عمق و غنای نظام آموزشی حوزه های علوم اسلامی، به ویژه حوزه های شیعی، دیده می شود، حوزه هایی که علم

در آنها هویت داشته باشد و تحصیل علم، عبادت به شمار آید^۱ ارزش و اهمیت هر جنبش علمی، به متفکرانی است که به جامعه بشری تحویل داده و تاریخ، شخصیتی سراغ ندارد که از نظر ابهت علمی، مدیریت، دانش، اقتدار و معنویت به پای رهبران دینی اعم از معصوم و غیرمعصوم برسد. (خان محمدی، ۱۳۸۸: ۲۱۷) قرن بیستم، قرن ظهور امام خمینی(ره)، سردمدار مالکیت دینی در جهان است، کسی که بنیان استکبار را به لرزه درآورده است.

امام خامنه ای «مدظله العالی» از ابتدای رهبری تا هم اکنون بیشترین توصیه و تاکید را درباره اقتدار اقتصادی، فرهنگی و علمی داشته اند.^۱

اقتدار علمی به تنهایی باعث تحریک در اقتدار اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و نظامی خواهد شد. به عبارت دیگر می توان گفت اقتدار علمی به صورت اقتدار مولد در سایر بخش ها نقش آفرین است (سلین اسپکتور، ۱۳۸۲: ۶۳).

علم یکی از پایه های قدرت است، ملتی که قدرت داشته باشد، اقتدار خواهد داشت. اقتدار ضرورتاً با تیر و تفنگ جور نمی شود. یکی از ابزارش علم است. اگر علم داشته باشید، دنیا به شما محتاج می شود و بالطبع سر تعظیم فرود می آورد (سلین اسپکتور، ۱۳۸۲: ۱۹۱)

قدرت علمی متکی بر ایمان باید از استعداد و خلاقیت های درون زا منشاء بگیرد تا محصول آن تولید علم باشد: در طول تاریخ علم، دانشمندی که با نیت خداپسندانه و جهت خدمت به خلق اثری را خلق نموده اند، میزان ماندگاری آن شاید به تمام طول تاریخ ادامه یافته است.

امام خامنه ای (مد ظله العالی) با نگاه درون گرا بیان می فرمایند:

«وقتی کشوری با تکیه به استعدادهای درونی، با تکیه به ابتکار نیروی انسانی خود، با تکیه به علم و دانش خود، با تکیه به ایمان خود و با اتحاد حرکت می کند، قطعاً به نتایج مطلوب خواهد رسید. بنابراین ما تردیدی نداریم که آینده روشنی داریم»^۲ (۱۳۹۲/۰۶/۲۶)

۱. بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در تاریخ ۱۳۷۹/۱۲/۱۹.

۲. بیانات حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) در تاریخ ۱۳۹۲/۵/۱۵.

مقایسه مدل قدرتهای درون‌زا و برون‌زا

مدل قدرت	شاخص‌ها	ساختار	کارکرد	رفتار	نتایج
درون‌زا	تولید علم با استفاده منابع بومی و ملی، ثبات فرهنگی، اقتصاد مقاومتی، اقتدار نظامی و استقلال سیاسی	معنوی پایه و متکی بر قدرت داخلی	اصالت فردی	خدا باوری، خودسازی، بصیرت، اخلاص در رفتار و گفتار، شجاعت و ایثارگری، تقوا و پرهیزگاری، آزادیخواهی و ظلم ستیزی، خودباوری و اعتماد بنفس، انضباط فردی، عدالت خواهی، صبر و شکیبایی، شرافت	امنیت پایدار و دائمی و غیرقابل دستکاری
			توسعه و استقلال اجتماعی	اتحاد و انسجام ملی، وحدت و یکپارچگی، رشد عدالت اجتماعی، کاهش جرم و نافرمانی، نظم و امنیت اجتماعی، رشد علمی و فناوری، استقلال سیاسی	ی
برون‌زا	علم وارداتی، تهاجم فرهنگی، نظام اقتصادی ناسالم، ترس در تصمیمات نظامی و سیاست زدگی وابسته	دیدگاه اومانستی و غیر الهی و مقلدانه	بی هویتی فردی	کاهش روحیه جهادی، اشاعه منکر و حرام خوری، حیف و میل اموال مردم، اشرافی گری و رفاه زدگی، خودبینی، غرور و تکبر، نامنی و تجاوز، بی تفاوتی در امور دینی، ریا و خودنمایی، دنیا طلبی، پوچ گرایی	اقتدار ملی موقتی و قابل دستکاری
			وابستگی اجتماعی	تفرقه و قومیت گرایی، بی ثباتی در اجرای قوانین، فراموشی ارزشهای ملی و دینی، تهاجم فرهنگی، وابستگی اقتصادی، تابعیت از قونین ظالمانه سیاسی، استفاده ابزاری از منابع، رکود علمی و فرار مغزها، خدشه پذیری	دول استکبار ی

۳-۵- معنویت و قدرت درون زا

برای رسیدن به استقلال و اقتدار درونی باید بر پنج منبع قدرت اتکا داشت. این اصل در تمامی حکومت‌ها یک امر الزامی است ولی در کشورهای اسلامی معنویت همچون چتری بر همه مؤلفه‌های مادی سایه انداخته و مسیرهای پیشرفت در هر یک از منابع قدرت با رویکرد معنوی خواهد بود.

با پیروزی انقلاب اسلامی علاوه بر مؤلفه‌های مادی، مؤلفه الهی بنام معنویت به استحکام درون‌زا قدرت اضافه شد. معنویت دارای سه حوزه اثر دارد که عبارتند از: ۱- فردی ۲- اجتماعی ۳- حکومتی (کار گزاران)

۳-۵-۱- کارکردهای معنویت فردی

اسلام بیشترین دستور سازندگی جامعه بر تعالی و خودسازی فردی استوار ساخته است. معنویت فردی همانند واکسن، اشخاص در معرض بیماری را ایمنی می بخشد. (شیخی نژاد، ۱۳۸۸ : ۵۵) یک فرد مؤمن با شناخت خود و خدا تلاش می کند در اجتماع موثر باشد و از تلاش‌های خود، دیگران را هم بهره مند سازد. معنویت حس حسادت، پوچی، بیماری‌های روانی، قدرت طلبی نامشروع، ظلم و ستم را از افراد با ایمان گرفته و براساس آموزه‌های دینی راه‌های رسیدن به هر یک از نیازهای فردی درست مهندسی می شود. چه بسا یک فرد مؤمن با دیدن افراد مستحق و توانمند تراز خود رقابت برای رسیدن به منصب مورد علاقه را رها و محیط را برای دیگران فراهم نموده و خود به عنوان بازوی کمکی، به فرد برگزیده در راستای ساختن جامعه اسلامی پویا و با نشاط کمک کند. معنویت در بعد فردی زمانی در رشد جامعه اثر بخش است که خواستگاه آن استحکام ساخت درونی باشد. تکیه بر انسان‌های مؤمن صبور و با ایمان، باعث ارتقای حس مسئولیت پذیری و خلاقیت شده و هرگاه این فرد در هر محلی قرار گیرد همت خود را برای ساختن کشور بعنوان مدینه فاضله بکار خواهد گرفت. (شهید مطهری، جامعه و تاریخ، ۱۳۶۷: ۱۶۲)

حضور فرد متدین در کنار افراد مستعد و توانمند باعث رشد قدرت درون‌زا برای به میدان آوردن استعداد های توده اجتماعی خواهد شد. (زهیری، ۱۳۸۱: ۱۲۱)

۳-۵-۲- کارکردهای معنویت اجتماعی

معنویت حاکم بر جامعه اسلامی باعث انسجام و رشد توده‌های مردمی با هدفی واحد شده و نتیجه آن رهایی از قیود ظلم و جور است. هرگاه معنویت در اذهان جامعه بصورت درون‌زا نهادینه شده باشد، ضریب جرم، نافرمانی مدنی، بزه‌های اجتماعی، آفت اندیشه‌های مسموم سیاست و نگاه سودجویانه عده‌ای محدود بر اکثریت جامعه کاهش می‌یابد. از محاسن جامعه معنوی، افزایش بصیرت در امور سیاسی، اجتماعی، فرهنگی می‌باشد. افراد مؤمن در یک جامعه اسلامی عزت دینی و ملی به صورت توده‌ای و برجسته نمایان نموده و این افراد در رشد یک اجتماع نقش الگویی دارند.

در یک جامعه متدین، ضریب وجدان کاری افزایش یافته و مردم پای بند به قوانین اولیه و ثانویه اسلامی خواهند بود. توجه به روحیه ایثارگری و حماسی اجتماع، سبب بلوغ مردم در فهم راه‌های دقیق توسعه خواهد شد.

میزان دلبستگی و علاقه مندی اکثریت جامعه به افاق‌های توسعه‌عامل مهمی در پذیرش قوانین فردی و اجتماعی می‌باشد. (مطهری، تکامل اجتماعی انسان، ۱۳۶۷: ۱۴۲)

۳-۵-۳- معنویت در کارگزاران

کارگزاران یک حکومت به دلیل شأن و نقش مهمی که در جامعه دارند، همواره زیر نظر مردم هستند؛ به طوری که هر گونه رفتار، گفتار و کردار آنها تأثیرات مثبت و منفی در پی خواهد داشت. (منوچهری، ۱۳۷۶: ۳۱). امام خامنه‌ای همواره این حقیقت را مورد نظر و در هر سخنرانی با مسئولین و کارگزاران نظام، ایشان را از توصیه‌هایی اخلاقی بی‌بهره می‌سازند. توصیه‌های ایشان را می‌توان در سه نوع اخلاق که بعضاً با یکدیگر هم پوشانی‌هایی دارند، طبقه‌بندی کرد.

یک دسته از توصیه‌ها ناظر به مقام و شأن فردی یک کارگزار است که بایستی در ارتباط با خودش، به عنوان مثال «استمرار دائمی با خداوند»، به عنوان اخلاق فردی رعایت کند. دسته‌ی دیگر، اشاره به توصیه‌ها و رهنمودهایی دارد که در ارتباط با جامعه و مردم بیان شده‌اند، از قبیل کسب رضایت مردم، که این‌ها در حوزه‌ی اخلاق اجتماعی جای گرفته‌اند. دسته‌ی آخر را که در ارتباط با نحوه‌ی تعامل با سایر همکاران و زیردستان و در ارتباط با نحوه‌ی انجام کار مطرح شده است،

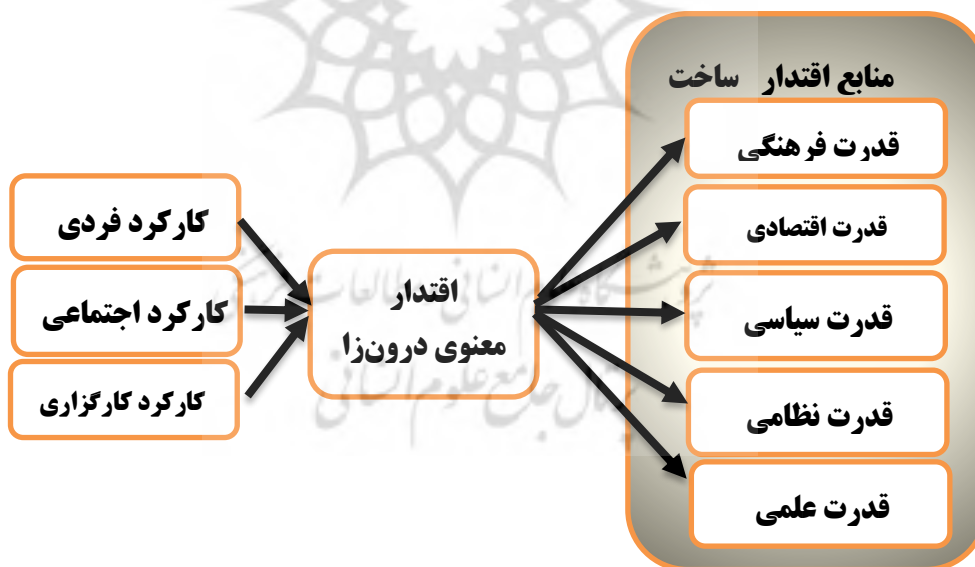

جزء اخلاق اداری می توان قرار داد. در مجموع، می توان گفت هدف از رعایت این بایسته ها و پرهیزهای اخلاقی خدمت گذاری به مردم در جهت کسب رضایت الهی و اقتدار درون زای معنوی پایه است.

هرگاه نگاه دلسوزانه سیاستمداران و کارگزاران به منابع داخلی با آموزه های دینی گره خورده باشد، هر قدمی عبادت تلقی می شود. (جوادی آملی، ۱۳۶۷: ۱۳۷) مسئولین متدین به صورت دقیق راه های پیشرفت و توسعه کشور اسلامی را با تدابیر بومی و مدیریت نموده و نگرانی از سیاست های خصمانه و وطن فروشی یا محو شدن در حکومت های پوشالی مادی و نگاه برون گرایانه به حداقل می رسد.

ترویج اصول معنوی در مسئولین، باعث مصونیت آنان از قدرت طلبی و هوس رانی در داخل و خارج شده و تمامی آنان همچو سربازی از آرمان های تعالی بخش در تمامی میادین دفاع خواهند کرد. (صانعی، ۱۳۸۵: ۱۹)

مدل مفهومی

نتیجه گیری:

معنویت امری حیاتی و زیر ساختی در وجود آمدن قدرت درون‌زا با تکیه بر استحکام ساخت درونی است. این اقتدار با دو شرط بنیادین، معنویت و مدیریت عالمانه منابع مادی قدرت به پیشرفت و تعالی خواهد رسید. همانطوریکه در این پژوهش حاصل شد، هرگاه عناصر معنویت با صبر، استقامت، بصیرت و ولایت مداری و منابع قدرت در ابعاد علمی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و نظامی بدرستی در کنار هم مهندسی شوند انتظار اقتدار همه جانبه بوجود می آید.

پیامبر اکرم (ص) از ابتدای ترویج شریعت با تبیین دقیق باورها، اعتقادات و عمق بخشی به ایمان در فکر استحکام ساخت درونی قدرت برآمده و بیشترین تبلیغ در بین خویشاوندان، دوستان، اقوام و شهرهای نزدیک مکه انجام داد. این عامل باعث شد تا رنج و سختی های کفار، در کام یاران شیرین گشته و این راهبرد توانست در مدت ۲۳ سال دین اسلام را جهانی نماید.

امام خمینی (ره) با تاسی از الگوی پیامبر (ص) از ابتدای مبارزه نسبت به تربیت یارانی پاک نهاد پرداخته و با در نظر گرفتن استحکام ساخت درونی و تحقق شعار «نه شرقی» و «نه غربی» شیوه مبارزه اش در مسیر الهی قرار داد. این اندیشه درست به معنای تکیه کامل بر قدرت درون‌زا بوده و با حضور نیروهای با ایمان، صبور، بصیر و توانمند با دستان خالی بر اهریمن تا دندان مسلح طاغوت ایران به پیروزی برسند.

این پژوهش با بررسی بیانات ۲۵ ساله به این نکته راهبردی رسید که ایشان بیشترین تاکید را بر سه منبع قدرت؛ علمی، اقتصادی و فرهنگی داشته اند. شاید علت اساسی این باشد که دو منبع سیاسی و نظامی در یک محیط مدیریتی کنترل شده و با تربیت منابع انسانی محدودتر، راههای رسیدن به افق های رشد و تعالی پیش بینی شده چندان سخت نبوده ولی در سه عرصه دیگر به بسیج عمومی مردم و دانشمندان با ایمان بستگی دارد.

در این پژوهش به دست آمد قدرت فرهنگی با نگاه معنوی می تواند در حفظ آداب، سنن و اعتقادات مردم توانمند بوده و با ارتقاء روحیه معنوی توده های اجتماعی راه نفوذ خرده فرهنگ های مسموم در فرهنگ اصیل ملی و دینی کشور به حداقل می رساند. بنا به فرمایش مقام معظم رهبری فرهنگ مثل هوا ضروری است، این فرهنگ باید، اقتدار درونی هوا سالم به بدنه فرهنگی جامعه

تزریق کند.

در این پژوهش از بیان ارزشمند امام خامنه ای (مدظله العالی) شاهد آورده شد. که علم به تنهایی قدرت است و اقتدار علمی می تواند در راستای سایر منابع قدرت رشد و پیشرفت تولید کند. جامعه علمی متدین، دانشمندانی را تربیت نموده که در حال حاضر با سخت کوشی، ایستادگی و بصیرت فوق العاده، پله های ترقی را با سرعت معجزه آسا طی نموده اند. آنچه در این عرصه به اقرار جامعه علمی دنیا رسیده، رشد تصاعدی و مضاعف در عرصه علم است. کشوری که تا ۳۰ سال پیش رسیدن به گام های ابتدایی و پیش پا افتاده امروز را در پرده خیال می پرواند، امروز مسئله آموز کشورهای به ظاهر مترقی شده است.

معنویت در سیاست درون زا به طور شگفت انگیزی کار آمد است. سیاسیون متدین در معاهدات بین المللی هیچگاه در برابر زیاده خواهی دشمنان کوتاه نیامده و با استدلال های علمی دقیق و متقن و با نوکل بر خدا در برابر انواع توطئه ها فایق خواهد آمد. سیاست معنویت پایه انقلاب اسلامی، الگوی جدیدی در باب حکفرمایی ارائه کرد که با رد تئوری جدایی دین از سیاست به اقتدار دین در خلق تفکر سیاست پاک جنبه اثباتی داد. تاکتیک های سیاسی خود را با الهام از قوانین الهی و پیامبر (ص) و ائمه اطهار (ع) و با این شیوه کاملا منطقی و هوشمندانه در علم سیاست، یک مزیت رقابتی ایجاد کرد. لذا این اقتدار سیاسی که از استحکام ساخت قدرت درونی نشأت گرفته می تواند در رقابت با قوای ذهنی پرفریب و حيله گر و سیاس و زور مدار دکترین های به ظاهر علمی و دانشگاهی دنیا، مقام برتر را بدست آورده بطوریکه نتایج آن در توافقات بین المللی فی ما بین شاهد هست.

پیشنهادهات:

- الف) تدوین سیاستهای نهادینه سازی فرهنگ دینی و ترویج روح اعتماد و توکل به خداوند برای مصونیت بخشی به جامعه از سوی شورای عالی انقلاب فرهنگی
- ب) تصویب سیاستهای نهادینه سازی فرهنگ جهاد و شهادت از طریق باز تولید ارزشهای دفاع مقدس با هدف نفی هرگونه سلطه گری و سلطه پذیری از سوی شورای عالی امنیت ملی

ج) ارتقای روزافزون روحیه انقلابی، باورها و داشته‌های اعتقادی مسئولین و نخبگان کشور به منظور مقابله با راهبردهای دشمنان مبنی بر ایجاد خطای محاسباتی و تغییر در ارزشهای و اولویت‌های مسئولین و متولیان امور.

د) تعمیق بصیرت دینی و سیاسی آحاد مردم با تمسک به فرهنگ اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله) به منظور آمادگی و هوشیاری همه جانبه ملت با هدف مقابله با هرگونه نفوذ دشمنان.

ه) مدیریت هدفمند محیط رسانه و هنر با ساماندهی قابلیت‌های موثر آنان به منظور روشنگری و معرفت‌افزایی با هدف مقابله با ناتوی فرهنگی دشمن از سوی متولیان فرهنگی

و) برنامه‌ریزی برای نهادینه نمودن فرهنگ ایثار و تقویت روحیه شهادت‌طلبی در اندیشه، باور، منش و رفتار مسئولان.

منابع:

۱. آزادارمکی، غلامرضا (۱۳۷۶) نظریه های اقتصاد توسعه: تحلیلی از الگوهای رقیب. تهران. نی.
۲. ابراهیمی، پریچهر (۱۳۶۷) تأملی بر فرهنگ، تفاوت فرهنگ شرق و غرب، تهران: انتشارات آموزشی رشد علوم اجتماعی.
۳. اخلاق و معنویت در آئینه ی نگاه مقام معظم رهبری (مدظله العالی) (۱۳۸۶). تهران. مؤسسه ی فرهنگی هنری ولایت.
۴. بدیع، برتران (۱۳۷۶) توسعه ی سیاسی، ترجمه ی احمد نقیب زاده. تهران: نشر قومس،
۵. پایگاه اطلاع رسانی حضرت آیت الله خامنه ای؛ khamenei.ir.
۶. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۶۷) اخلاق کارگزاران در حکومت اسلامی. تهران. مرکز نشر فرهنگی رجا
۷. جمعی از نویسندگان (۱۳۸۵) شناخت اخلاق اسلامی. قم. پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
۸. خان محمدی، هادی (۱۳۸۸) طراحی سیاست های کلان علمی کشور مبتنی بر اندیشه ی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) با استفاده از روش رویش نظریه. دانشکده ی معارف اسلامی و مدیریت. دانشگاه امام صادق (ع)
۹. خوش چهره، محمد (۱۳۹۱) ظرفیت های درون زاء؛ امتیاز اقتصاد ایران، پایگاه تحلیلی برهان، <http://borhan.ir>
۱۰. داوری اردکانی، رضا، (۱۳۷۹). "تبادل فرهنگی و فرهنگ جهانی غربی"، درباره غرب، چاپ اول، تهران: هرمس
۱۱. دوست محمدی، احمد، (۱۳۸۰) انقلاب اسلامی، تجدید حیات اسلام، نشریه ی انقلاب اسلامی تهران، شماره ی ۵۴: ۱۸-۳۲
۱۲. راش، مایکل (۱۳۷۷) جامعه و سیاست؛ مقدمه ای بر جامعه شناسی سیاسی، ترجمه ی منوچهر صبوری، تهران: نشر سمت،

۱۳. زهیری، علی رضا (۱۳۸۱) انقلاب اسلامی و هویت ملی، قم: انجمن معارف اسلامی ایران.
۱۴. سعیدی شاهرودی، علی (۱۳۹۲) سخنرانی در مجمع فرماندهان سپاه. تهران
۱۵. سلین اسپکتور (۱۳۸۲) قدرت و حاکمیت در تاریخ اندیشه‌ی غرب، ترجمه‌ی عباس باقری، تهران: نشر نی
۱۶. ساروی، علی، (۱۳۹۰) جنگ نرم و تهاجم فرهنگی، پرسمان، شماره‌ی ۴۸: ۱۰۵-۶۳
۱۷. شریفی‌نیا محمدحسین (۱۳۷۹) به سوی تمدن اسلامی، ضرورت‌ها و بایسته‌ها. ، نشریه‌ی روش‌شناسی علوم انسانی. تابستان ۷۹ ش ۲۳: ۱۳-۲۰
۱۸. شیخی نژاد، فاطمه و گلنار احمدی (۱۳۸۸) مدیریت در پرتوی معنویت، ماهنامه تدبیر، ش ۲۰۲: ۵۸-۴۹.
۱۹. صانعی، مهدی. (۱۳۸۵). «حکمرانی خوب مفهومی نو در مدیریت دولتی». تدبیر، شماره‌ی ۱۷۸
۲۰. طباطبایی محمدحسین ترجمه‌ی تفسیر المیزان، ج ۲۴،
۲۱. عنایت، حمید، (۱۳۷۹) بنیاد فلسفه‌ی سیاسی در غرب (از هراکلیت تا هابز)، نشر زمستان،
۲۲. فرانکنا، ویلیام کی. (۱۳۸۳). فلسفه‌ی اخلاق، ترجمه‌ی هادی صادقی. قم. کتاب طه
۲۳. مجیدی، کبری، (۱۳۸۶) معنا و مفهوم ایمان از دیدگاه علامه طباطبایی، فصلنامه اندیشه دینی، دانشگاه شیراز، بهار ۸۶: ۲۳-۳۱
۲۴. مصباح، محمد تقی، (۱۳۹۰) راه‌های تقویت ایمان و معنویت، سلسله سخنرانی‌های استاد در جمع طلاب علوم دینی ۸۰-۱۳۷۹، برگرفته از پایگاه اطلاع رسانی
۲۵. مطهری، مرتضی (۱۳۶۷) انسان کامل، تهران: صدرا
۲۶. مطهری، مرتضی (۱۳۶۷) پیرامون انقلاب اسلامی، تهران: صدرا.
۲۷. مطهری، مرتضی (۱۳۶۷) جامعه و تاریخ، تهران: صدرا.
۲۸. مطهری، مرتضی (۱۳۸۸) خدمات متقابل اسلام و ایران، چاپ نوزدهم، تهران: صدرا.
۲۹. مطهری، مرتضی (۱۳۶۷) تکامل اجتماعی انسان، تهران: صدرا.

۳۰. منوچهری، عباس، (۱۳۷۶) «قدرت، مدرنیسم و پست‌مدرنیسم»، مجله‌ی اطلاعات اقتصادی-سیاسی (مؤسسه‌ی اطلاعات)، مهر و آبان: ۲۵-۴۷.
۳۱. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۶۸) «مدیریت و فرماندهی در اسلام، چ سوم، قم، هدف».
۳۲. موسوی‌الخمینی (امام)، روح‌الله (۱۳۸۰). صحیفه نور، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).، دوره کتاب جلد‌های ۱-۲۲.
۳۳. ریمون آرون، (۱۳۷۰) مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی، ترجمه‌ی باقر پرهام، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.
۳۴. نرگسیان، عباس، (۱۳۸۸) «رهبری معنوی در سازمان‌های معاصر»، تدبیر، سال ۱۳۸۶ ش ۱۸۸، سال ۱۳۸۶: ۱۱-۲۴
۳۵. نصیری جامی، حسن، (۱۳۸۴) «رنالیسم معنوی»، زبان و ادبیات دانشگاه آزاد مشهد، ش ۸-۷، سال ۱۳۸۴.
۳۶. نبوی، عباس، (۱۳۸۸) فلسفه‌ی قدرت، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ قم: پژوهشکده‌ی حوزه و دانشگاه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی